

A. A. JERNDORFF PINX.

FOTOTYPI PACT & CRONE'S EFFE.

Edw. M. M. M.

III.

LUDVIG F. A. WIMMER.

(7. februar 1839—29. april 1920).

Af Finnur Jónsson.

(Tale i Videnskabernes Selskabs møde, den 7. maj 1920).

I løbet af godt og vel et år har vort Selskab indenfor den nordiske sprogvidenskab mistet ikke mindre end 3 videnskabsmænd, B. M. OLSEN, KR. KÅLUND og, nu sidst, professor WIMMER.

Dette sidste dødsfald kom ikke uvæntet. Prof. Wimmer havde i længere tid været alderdomssvækket, og nu er han gået bort, godt og vel 81 år gammel, f. 7. februar 1839.

De vigtigste data i hans liv er i al korthed følgende: student fra Ribeskole¹ 1857, magisterkonferens i nordisk sprogvidenskab vinteren 1865—66, doctorgraden 1868, docent i sammenlignende spogvidenskab 1871, i nordisk filologi 1876; var medansøger til professoratet i sanskrit efter Westergaard 1878, (den ældste ansøger, Fausbøll, blev ansat), og blev professor ordinarius i sit eget fag, da Konrad Gislason tog sin afsked 1886. Tog selv afsked fra dette sit embede i 1910.

Allerede som skolediscipel viste Wimmer udpræget lyst til sprogstudier (vistnok en arv fra faderen, der kunde de

¹ Wimmer havde gået i skole i Kolding, men skolen blev nedlagt 1856. Selv var han født i Ringkøbing.

fleste nyere sprog), og han underviste sine meddisciple. Da han skulde vælge et universitetsstudium, kunde valget ikke være tvivlsomt. Med den ham egne energi kastede han sig over studiet af de forskelligste sprog, hebraisk, arabisk, sanskrit, for ikke at tale om de gotiske sprog, som han selv kalder det i sit doctorvita. Og det blev disse sidste, og bl. dem de nordiske sprog, der vandt overhånd, og i dem tog han sin magisterkonferens. Denne tog han med udmærkelse. Hans studier var meget dybtgående og indtrængende; hans sammenlignende sprogstudier var naturligvis prægede af den dengang almindelige opfattelse; blandt hans lærere var det hovedsagelig Westergaard, der udøvede den største indflydelse og hvis minde han ærede højt. Fordybelsen i R. Rasks skrifter havde også vakt den dybeste ærbødighed for ham og hans grundlæggende fortjenester af sprogvidenskab; Rask kan kaldes hans læremester¹. Rask og Wimmer, synes jeg, var meget åndsbeslægtede, begge fødte systematikere, begge videnskabelige realister i ordets bedste betydning, begge elskende det korte, knappe, klare udtryk og fremstilling.

Hvor grundige studier Wimmer havde gjort, viser hans første afhandlinger, således hans udgivelse af Rasks efterladte arbejde: »Udsigt over den írániske, indiske og malebariske sprogklasse« og hans bemærkninger til den, i Tidsskr. for Philol. og Pædag. 1863 (4. årg.). Wimmer giver her en historisk oversigt over de pågældende sprog; jeg er ude af stand til at bedømme, hvad der heri er originalt, men i hvert fald viser de hans bedste egenskaber, klarhed og grundighed.

Retningen af hans studier straks efter magisterkonferensen viser afhandlingerne fra årene 1867—68. 1866 var

¹ Jfr. Wimmers Mindetale over Rask 1887.

1. bind af G. Stephens' runeværk udkommet med tolkning af de behandlede (ældste) indskrifter. Alle ved nu, hvor store mangler der klæbede ved Stephens' læsning og sproglige tolkning. Ikke én indskrift var rigtig læst eller tydet. Wimmer skrev, under følelsen af at det her gjaldt et sprogvidenskabeligt hovedspørgsmål, en afhandling med titlen: *De ældste nordiske runeindskrifter* (i *Aarbøger f. nord. Oldk.* 1867), hvori han punkt for punkt påviste tydingernes umulighed og stillede iøvrigt dette runesprog på sin rette plads og fastslog det urnordiske sprogs karakter overfor de andre germanske sprog. Heraf opstod der polemik mellem Stephens og Wimmer (i det følgende bind af *Aarbøger*). Wimmer havde et let spil; hans kritik var skarp og knusende, men som altid fuldtud saglig. I samme tidsskrift 1868 offentliggjorde W. en anden lødig afhdl.: »Den historiske sprogforskning og modersmålet«. Idet han går ud fra »etymologien« giver han en oversigt over sprogvidenskaben og dens udvikling, over ældre gale opfattelser og dvæler særlig ved Rasks fortjenester, ved Grimm og Bopp. Han vil vise, hvor stor en betydning for forståelsen af modersmålet og dets udvikling den sammenlignende sprogvidenskab har, og han fremhæver med styrke, at det er den historiske betragtning, der må anvendes, og det gælder at finde den historiske udvikling og dens love. For os er alt dette nu den selvfølgeligste sag af verden. Dengang var det nyt eller så omtrent. W. polemiserer stærkt imod den betragtning, at et sprogs udvikling og simplificering betyder tilbagegang, decadence. For at vise hans sunde opfattelse anfører jeg følgende udtalelse: »Et sundt uhildet blik hos sprogforskeren udtaler sig da også afgjort imod en sygelig betragtning, der stiller de yngre sprogformer som svagere, klangløse, i det hele slettere end de ældre«. Han

udtaler, at det er med sprogenes udvikling som med menneskeslægterne, der afløser hinanden, og han minder om Homers »skønne lignelse«: ὄμη περ φύλλων osv. og Horats' anvendelse deraf på sprogenes ord. Afhdl. slutter med at slå hovedperioderne i det danske sprogs historie fast.

Jeg har været så vidtløftig om disse afhandlinger, fordi de så klart viser de to hovedretninger, de to hoveddæmner for W.s videnskabelige virksomhed: den sproglig-grammatiske og den rent runologiske — begge dog inderlig knyttede til hinanden.

Årene 1860—70 har uden tvivl været de år, han arbejdede stærkest og intensivest, især med at samle stoffet til sine hovedarbejder på begge områder.

Foruden de nævnte arbejder udgav han sin doctorafhandling 1868, under titlen: Navneordenes bøjning i ældre dansk, der betegnedes som Bidrag til dansk sprog-historie I. Desværre kom aldrig fortsættelsen. Bogen er en fuldstændig dansk formlære for navneordenes vedkommende, hvorunder også forskellige sproghistoriske spørgsmål behandlede. Afhandlingen er udtømmende og helt igennem grundlæggende. Inddelingen er her for første gang efter stammer. Mærkeligt nok siger W., at den første tanke til nærværende afhandling er fremkaldt ved en dårlig bog af tyskeren Kelle fra 1863. I sine senere forelæsninger har W. givet oversigt af lignende art over formlærens øvrige dele.

Afhandlingen er bygget over det foreliggende materiale; hver form afhjemles, intet påstås at være så uden at der gives kildehjemmel derfor. Former, der ikke findes, betegnes særlig. De tilsvarende oldnordiske former anføres til sammenligning helt igennem.

Vi kommer derigennem til hans næste bog, der — heldigvis — ikke blev et brudstykke, men en fuldstændig »oldnor-

disk formlære«, 1870. Denne bog var også beregnet på at være skolebog — 1871 blev oldnordisk indført som skolefag —, derfor fik den ikke den videnskabelige form på alle punkter, som havde været ønskelig; i ændret og forkortet form blev den til den bekendte skolegrammatik. Bogen blev straks oversat på tysk 1871 og 3 år senere på svensk (Fornordisk formlära 1874), og her var skridtet taget fuldt ud; her inddeltes navneordene således efter stammer. Formlæren er her så udmærket, at der har egentlig talt ikke været noget synderligt at ændre deri; enkelte omflytninger af enkelte ord og lign. kunde foretages. Heller ikke her findes nogen form, som ikke kan afhjemles, selv om kilderne her ikke anføres. Når man ser hen til den fylde af eksempler fra alle formlærens dele, er det klart, hvor omfattende Wimmers læsning og ekscerpering har været. Bogen er nu desværre ikke mere til at få, men Wimmer var ikke til at bevæge til at give en ny udgave. Grunden hertil var rimeligvis den, at han følte, at lydlæren helt måtte omarbejdes. Da han skrev den, var der egentlig ikke meget, der hed lydlære. Den knappe lydlære (på c. 34 sider; lydlæren i Noreens grammatik, 3. udg. er over 200 sider) indeholder dog en klar oversigt over de vigtigste punkter, aflyd, omlyd, brydning osv., således som opfattelsen dengang var. Af forarbejder havde W. ganske vist Rasks værker, hvor formlæren i alt væsentligt var given. Af K. Gislasons: Oldnordisk formlære var kun ét hæfte udkommet 1858. Bortset fra enkelte mindre afhandlinger, (Småbidrag til nordisk sproghistorie, 1879 i Philol.-hist. Samfunds mindeskrift, den fortræffelige fortale til hans udmærkede læsebog, De nasale-rede vokaler og deres betegnelse i de danske runeindskrifter i Arkiv f. nord. fil. XXI. 1905, imod Sjørø's afhdl.sst.

XX, »Vederlag« i »Vederlagsret« i Oversigten 1898 osv.), udkom der ikke noget større skrift på dette område.

I udgivelsen af oldskrifter deltog W. ikke, undt. forsåvidt som han med mig besørgede den fototypiske udgave af Codex regius 1891. Det var i mange henseender et vanskeligt arbejde, hvor det så at sige gjaldt hvert eneste bogstav og bogstavform i håndskriftet. Og mange var de aftenlige konferencer vi havde. Jeg glemmer aldrig, med hvilken ukuelig energi W. dengang arbejdede; jeg fik ret et indblik i hans, om jeg så må sige, videnskabelige samvittighed, som for mig personlig var af uvurderlig værd for hele livet. Vi gennemgik nøjagtig de mindste detaljer — og dog var Wimmers hele færd fri for pedanteri. Han vidste til punkt og prikke, hvad det kom an på. Hvor hurtig og energisk han arbejdede, fik jeg et levende indtryk af, da han redigerede og formede indledningen og anmærkningerne på grundlag af det store stof, vi havde samlet både til den palæografiske beskrivelse af dette uvurderlige håndskrift og til anmærkningerne.

Uagtet han ikke selv ellers deltog i udgivelsen, udkom der næppe et skrift, som han ikke havde andel i som hjælper og rådgiver m. h. t. fremgangsmåden; dette gælder overhovedet alle skrifter indenfor den nordiske sprogvidenskab. Han var også som medlem (formand) af bestyrelserne for udgiverselskaberne Samfund til udg. af gml. nord. litt. og Universitetets Jubilæumsselskab, og som medlem (formand) af den Arnamagnæanske Kommission gennem en lang årrække direkte medbestemmende for, hvad der udkom, og hvorledes det blev gjort.

Jeg slutter dette afsnit med at bemærke, at det ikke var de grammatiske ordformer og lyd, som alene interesserede Wimmer, således som tilfældet er med mange moderne ling-

vister, men også indholdet var det, der fængslede ham og som han vilde trænge dybere ind i. Dette udtaler han selv i sit vita, og det var sandt. Det viser også hans udmærkede læsebog og hans her givne verstolkning, som er noget af det bedste og indsigtfuldeste, der er givet af dem, der ikke specielt havde givet sig af med skjaldekvadene.

Jeg kommer nu til det andet hovedområde for W.s virksomhed: det runologiske.

Lige fra Ole Worms dage, og vist endnu længere tilbage, havde man her beskæftiget sig med runerne og tolket indskrifter, men tolkningen led naturligvis under det meget ufuldstændige kendskab til det gamle sprog, for ikke at tale om indsigt i runernes historie. En udmærket oversigt herover har W. givet i sit Universitetsfestskrift 1895, hvor han også giver en oversigt over sine egne runologiske rejser og undersøgelser. Lige ned til hans fremtræden stod runeforskningen på et meget primitivt standpunkt, selv om flere indskrifter, især med de yngre runer, nogenlunde rigtigt var tolkede. En fuldstændig forandring i runestudiet indtrådte ved S. Bugges og L. Wimmers fremtræden kort efter midten af forrige århundrede. Omtrent samtidig begyndte de to lærere deres runearbejde og samarbejde; hvem der har prioriteten, ved jeg ikke, men Bugge kom først med sin ganske korte tolkning af guldhorns-indskriften i Tidsskr. f. Phil. og Pæd. 1865, hvorefter så fulgte hans udmærkede afhandlinger om de urnordiske indskrifter i samme tidsskr. 1866—69. Men samtidig hermed behandlede W. flere af disse i sine ældste ovf. nævnte afhandlinger fra 1867—68. Ved deres tolkning blev en rigtig og solid grundvold lagt for alle senere tiders tolkninger (jeg nævner blot, at Ψ blev fastslået som tegn for r (z, af s) osv.

Der rejste sig her to spørgsmål: forholdet mellem de to

alfabeter, man havde konstateret, det ene på 24, det andet på 16 runetegn, — og runeskriftens historiske udvikling. Disse to spørgsmål hænger nøje sammen. Overfor tidligere tiders vildfarelser og uklarhed måtte det være W. magtpåliggende at gøre et rydningsarbejde her, og, sine principper tro, gik han naturligvis historisk til værks. Frugten af hans arbejde blev den berømte afhandling: Runeskriftens oprindelse og udvikling i Norden (Aarbøger 1874), senere oversat på tysk og forøget og ændret, hvor det tiltrængtes, under titlen: Die runenschrift 1887 (betegnende nok tilegnet Rasks og Westergaards minde).

Efter nogle indledende betragtninger af mere almindelig art går W. over til undersøgelsen af runernes oprindelse. Han gennemgår de ældste alfabeter, det fönikiske, græske og italiske, og forholdet imellem dem. Derefter kommer han til det bekendte resultat, at det er et yngre latinsk alfabet, der ligger til grund for runefutharken, og dette søger han at bevise runetegn for runetegn. Runernes udbredelse bl. de goto-germanske stammer behandles herunder udførlig.

Egenlig fremgik det heraf, at den længste række også måtte være den ældste. Og det er da også dette, W. udførligt påviser, idet han viser, at denne simplificering delvis beror på de ændringer i det nordiske sprog, der efterhånden foregik indtil det ved 800 havde fået den form, vi kender fra runeindskrifter efter den tid, de ældste norsk-islandske digte og den ældste isl. litteratur.

Med megen finhed, skarpsind og sund sans påvises de ændringer, som de oprindelige tegn måtte få, især fordi de (oprindelig) skulde skæres i træ (kantede for runde, skrå, for lige, streger osv.).

I forskellige tillæg behandles forskellige vigtige spørgsmål,

f. eks. Wulfilas alfabet, de norske og islandske runerimerier, samt de ældste danske indskrifter med de yngre runer.

De resultater, som W. her kom til, stod længe uanfægtede; det sidste punkt, forholdet mellem den yngre og ældre række, er fastslået engang for alle. Derom er enhver strid umulig. Derimod er det første punkt, runernes umiddelbare grundlag, blevet i den senere tid stærkt anfægtet. Allerede Bugge havde, uagtet han til at begynde med var enig med W., gjort sig til talsmand for, at nogle runer i det mindste var hentede fra et græsk alfabet. Prof. O. von Friesen i Upsala har villet i en afhdl. 1904 påvise, at runeskriften hovedsagelig beroede på forskellige arter af græske alfabeter, og dannet i egnene ved det sorte hav, hvorfra en kulturbølge havde ført runerne op igennem Østeuropa til Danmark og Norden. Jeg kan naturligvis ikke her komme ind på dette spørgsmål, men må lade mig nøje med at udtale, at jeg holder fast ved Wimmers opfattelse som den, der har den største sandsynlighed for sig, og jeg hævder tillige, at den særdeles godt kan forliges med påvisningen af den nævnte kulturbølge og antagelsen af, at det er Goterne, der har æren for runernes dannelse. Hvor og hos hvem de var dannede, derom udtalte W. sig med velberåd hu ikke. Det var for ham et så dunkelt spørgsmål, at han, sine principper tro, ikke vilde udtale en hypotese, han ikke med nogenlunde sikre midler kunde fremsætte.

Foruden dette hovedværk har W. skrevet flere runologiske afhandlinger om enkelte indskrifter — forløbere for hans store runeværk. 1887 udgav han pragtværket om det gotlandske runemonument: Døbefonten i Åkirkebykirke. Sønderjyllands runemindesmærker behandlede han i 1892¹) og senere 1901 i Haandbog i det nord-

¹ Ved hjælp af Vedelspangstenene lykkedes det Wimmer at påvise et mærkeligt afsnit af dansk historie før og ved midten af 10. årh.

slesvigske spørgsmål. Og på en fortræffelig måde tolkede han de tyske runemindesmærker 1894 (Aarbøger).

Wimmers hovedvirksomhed fra og med 1876 blev imidlertid undersøgelsen og udgivelsen af de danske runemindesmærker med de yngre runer, der udkom i 4 prægtige bind i årene 1895—1908.

Det var naturligt, at man straks efter udgivelsen af afhdl. om runeskriftens oprindelse tænkte på Wimmer som udgiver af disse indskrifter. Efter opfordring af Oldskriftsselskabet, der vilde bekoste undersøgelsen og udgivelsen, begyndte Wimmer 1876 sine runologiske rejser, der varede til 1879. På disse undersøgte nøje og aftegnedes¹ med den største omhu hvert enkelt monument. Flere af dem eller måske de fleste undersøgte atter og atter. Oldskriftsselskabet havde imidlertid, da det kom til stykket, ikke råd til at bestride omkostningerne ved udgivelsen, så Carlsbergfondet trådte til og bekostede det hele.

Jeg behøver ikke at komme nærmere ind på dette arbejde. Vi ved alle, hvilket glimrende værk det er, hvad enten man ser hen til den over al ros hævede nøjagtige beskrivelse af hvert mindesmærke, hvert runetegn, hver enkelthed af betydning, eller til det skarpsind, hvormed de ofte mangelfulde eller utydelige indskrifter tydes, og den sunde sans uden alt hypotesejageri, der helt igennem præger værket. Ved alle de fremragende egenskaber — det prægtige udstyr ikke at glemme — er det blevet et mønsterværk, om hvilket man med rette og, med en af indskrifternes ord, kan sige: *É mun standa með sténn lifir.*

En udførlig indledning indeholder udtømmende skildring af mindesmærkerne i teknisk henseende, runernes

¹ Ved den udmærkede tegner Magnus Petersen.

form og lydværdi og indskrifternes sprog, indhold, form og alder. En let oversigt over det hele vil man kunne finde i den af fru dr. L. Jacobsen besørgede håndudgave 1914.

Efter afslutningen af dette værk betragtede Wimmer sin livsgæring som afsluttet og to år senere tog han sin afsked fra Universitetet. De sidste 10 år af sit liv beskæftigede han sig ikke med videnskabeligt arbejde. Som et ydre udtryk herfor var det, at han til almindelig overraskelse solgte sit store og prægtige bibliotek på auktion — med undtagelse af sin meget fuldstændige, sikkert enestående runologiske samling, som han skænkede til Det kongelige bibliotek.

Af det sagte fremgår, hvad der karakteriserer W. som videnskabsmand: hans virkelighedssans, hans sunde sans parret med skapsindighed, ubegrænset redelighed i forskningen og ikke mindst hans søgen efter det faste, urokkelige grundlag for den videnskabelige bygning, endelig hans alsidighed og fordomsfrihed. Han elskede de klare, lige linjer, intet var ham mere imod end halvhed, al qvasi-videnskab og gætteværk. Han var ikke for intet en discipel af Madvig og Westergaard.

Han var en aldrig svigtende hjælper for de yngre, der søgte hans råd og bistand. Han var uegennyttig som få. Han kunde være ilter og skarp i videnskabelig polemik, men aldrig personlig. Hans retfærdssans svigtede aldrig.

Hans universitetsvirksomhed som lærer var præget af hans bedste egenskaber. Hans forelæsninger over dansk og nordisk sproghistorie var i halvfjerdserne epokegørende. Han gentog dem idelig i de senere år, men efter sigende fornyede han dem ikke i forhold til den udvikling, som videnskaben fik. Han var en praktisk og snarrådig mand, og hans virksomhed som medlem af Fakultet og Konsisto-

rium var meget betydningsfuld¹. Sammen med nogle gode venner, som bedre end jeg kunde skildre denne side af hans virksomhed, repræsenterede han den frisindede side.

Til slut et par ord om Wimmers saga indenfor vort Selskab her. Han blev optaget 8. decbr. 1876 sammen med vor højtærede præsident (der af de daværende medlemmer nu er den eneste efterlevende). Wimmer valgtes i tidens løb naturligvis til at bedømme alle afhandlinger og andragender indenfor hans fag; han var selvfølgelig medlem af Ordbogskommissionen (fra 1878); han og V. Thomsen lykkedes det at få dette gamle og langvarige arbejde afsluttet 1906; det samme gælder Espersens Bornholmske ordbog, hvor han forfattede formlæren (V. Thomsen lydlæren, 1908). Han var en af de flittigste til at møde i selskabet, indtil han blev svagelig, og han har ofte givet meddelelser, især om runeindskrifter og andre af sine arbejder. 1895 forelagde han I. bind af sit store værk. 1898 tildelte Selskabet ham sin Madvigsmedalje — noget han satte megen pris på. Endelig blev han valgt til formand i den filosofisk—historiske klasse 1905, men ønskede at fratræde denne post på grund af svagelighed 1917.

Wimmers sidste levedage blev ikke så lyse og lykkelige, som hans venner havde ønsket ham. Han mistede sin udmærkede hustru, f. Borch fra Kolding, ifjor, hvad han tog sig meget nær. Men skønt han levede meget afsondret i sine sidste år, er det sikkert, at hans navn altid vil stråle i den danske videnskabs sagabog, sålænge noget runetegn er til og kendes.

¹ Han var efor for Borchs Kollegium 1891—1910.
